

Əlövsət Ağayev

Bakı Avrasiya Universiteti, magistrant

mandmc768@gmail.com

Elmi rəhbər: prof. **Yadulla Həsəni**

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

İŞĞALDAN AZAD OLUNMUŞ ƏRAZİLƏRDƏ KƏND TƏSƏRRÜFATININ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

İşğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə kənd təsərrüfatının bərpası və inkişafının təmin olunması hazırda qarşımızda duran əsas vəzifələrdəndir. Məqalədə erməni hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində ekoloji mühitə, xüsusilə də kənd təsərrüfatına vurulan ziyardan bəh edilmiş və onun bərpası istiqamətində dünya təcrübəsinə əsaslanan bərpa istiqamətləri və gözlənilən istehsal göstəriciləri proqnozlaşdırılmışdır. Eyni zamanda kənd təsərrüfatının inkişafı üçün torpaq ehtiyatlarının yararlılıq və keyfiyyət göstəriciləri müəyyən edilmiş və iqlim amillərinin xüsusiyyətləri, flora və fauna müxtəlifliyi araşdırılmışdır. Bununla yanaşı həmin ərazilərdə inkişafın təmin olunması məqsədilə həyata keçirilən tədbirlərdən və ayırılan investisiyalardan bəhs edilmişdir.

Məqsəd: işğaldan azad olunmuş ərazilərin kənd təsərrüfatı potensialının qiymətləndirilməsi və bərpası istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərin müəyyən edilməsi.

Metodologiya: tədqiqat işində iqtisadi-statistik və təhlil metodundan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi: azad olunmuş ərazilərin təbii ehtiyatları qiymətləndirilmiş, inkişaf perspektivləri müəyyən edilmiş, bu ərazilərdə kənd təsərrüfatının bərpası yönündə görülən işlər və ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinə təsiri müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: işğaldan azad olunmuş ərazilər, kənd təsərrüfatının bərpası, investisiya, torpaq

Giriş

Hazırda Azərbaycan üçün ən həssas məsələlərdən biridə 1988-ci ildən işğal altında qalmış və 2020-27 sentyabr tarixində müzəffər ordumuz tərəfindən işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə bərpa işlərinin həyata keçirilməsidir. Bunun üçün ən əsas məsələlərdən biridə erməni təcavüzü nəticəsində yurd-yuvalarından didərgin düşmüş 1 milyona yaxın məcburi köçkünlərin öz evlərinə qayıtmalarını təmin etmək. Həmçinin bu ərazilərdə dayanıqlı məskunlaşma üçün müasir və layiqli həyatın davamlı təmin edilməsi habelə təhlükəsiz yaşayışın, səmərəli fəaliyyətin və rifahın davamlı artmasının dəstəklənməsidir. Belə ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə sosial-iqtisadi, humanitar, təşkilati və digər təxirəsalınmaz məsələlərin həlli, bütün sahələrdə quruculuq bərpa və abadlıq işlərinin aparılması məsələsi önə çıxır. Bu məqsədlə “Qarabağ Dirçəliş Fondu” publik hüquqi şəxs yaradılmışdır.

2020-ci ilin yekunlarına həsr olunmuş müşavirədə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev demişdir [3]: “Bizim planlarımız böyükdür. Müharibə cəmi iki aya yaxındır ki, başa çatıb. Amma görün, nə qədər böyük işlər görülüb. Bərpa işləri artıq başlanıb və bu, onu göstərir ki, bizim sözümlə əməlimiz arasında heç bir fərq yoxdur. Biz demişdik ki, torpaqlar işğaldan azad olunandan sonra bu torpaqları tezliklə bərpa edəcəyik”.

Qarabağ nəinki Azərbaycan Respublikasının, hətta bütövlükdə Qafqazın ən zəngin

fitocoğrafi regionlarından biridir. Qarabağ digər təbii sərvətləri ilə yanaşı flora və bitkililiyinin zənginliyi ilə də seçilir. Lakin mənfur düşmənin dağıdıcı fəaliyyəti nəticəsində yerli infrastruktura və xüsusəndə torpaq ehdiyyatlarına böyük ziyan vurulmuşdur. Bununla yanaşı, işğal altında olan torpaqlarımızın keyfiyyəti, tərkibi, kənd təsərrüfatı istehsalına yararlığı və digər məsələlər barədə də hələlik ortada geniş bir araşdırma yoxdur. Ona görə də bu istiqamətlərdə müvafiq araşdırmanın aparılmasını ən vacib məsələlərdən biri kimi zəruri hesab edirik

Kənd təsərrüfatının ümumi inkişaf xarakteristikası

Silahlı qarşıdurmalar nəticəsində torpaq və infrastrukturun pisləşməsi kənd təsərrüfatı istehsalının dayanması ərzaq təhlükəsizliyinə ciddi təsir edən mövzulardan biridir. Buna misal olaraq uzun müddətdir davam edən rusiya ukrania müharibəsi nəticəsində ukraniada taxıl istehsalının ciddi şəkildə aşağı düşməsinə və bunda dünyada ərzaq məhsulları qiymətlərinə olan təsiri gösdərmək olar. Müharibələrin-münaqişələrin kənd təsərrüfatına mənfə təsirləri:

- torpaqların deqradasiyaya uğraması və milli bitki genetik resurslarının məhv olması;
- kənd təsərrüfatı texnikası və avadanlıqları sıradan çıxması, yararsız hala düşməsi;
- toxum istehsalı və tədarükü, habelə gübrə və s. istehsal vasitələri ilə təchizat sisteminin sıradan çıxması;
- kənd təsərrüfatı mütəxəssislərinin itirilməsi və ya aqrar fəaliyyətdən məcburən uzaqlaşması;
- məhsul və ərzaq anbarlarının məhv edilməsi və s.

İşğaldan azad olunan ərazilər Azərbaycan iqtisadiyyatında önəmli yer tutan iri kənd təsərrüfatı regionudur. Əlverişli torpaq-iqlim şəraitinə malik olması ərazidə kənd təsərrüfatının bitkiçilik və heyvandarlıq sahələrinin inkişafına geniş imkanlar yaradır. İşğala qədər burada kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələri – taxılçılıq, üzümçülük, tütünçülük, yemçilik, kartofçuluq, tərəvəzçilik, pambıqçılıq, heyvandarlıq daha geniş inkişaf etdirilirdi. Respublikada istehsal edilən taxılın 14,3%-i, üzümün 31,5%-i, ətin 14,5%-i, südün 17,1%-i, yunun 19,3%-i, baramanın 17%-i Yuxarı Qarabağın payına düşürdü. Həm də bu rayonlarda ekoloji cəhətdən təmiz və keyfiyyətli kənd təsərrüfatı məhsulları yetişdirilirdi. Bu ərazilərdə üzümçülüyn və tütünçülüyn inkişafı çox qədim tarixə malikdir (3).

Erməni təcavüzü nəticəsində azərbaycanın 20% və ya 1670.3 hektar ərazisi işğal edilmişdir ki, bununda 680.8 min hektarı kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlardır.

Respublikanın ümumi torpaq örtüyünün o cümlədən kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların keyfiyyətə qiymətləndirilməsi zamanı aparılan tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki işğaldan azad edilmiş torpaqların əksəriyyəti keyfiyyət xüsusiyyətlərinə görə digər ərazilərin torpaq örtüyünə nisbətə daha münbit torpaqlardır. Torpaqların keyfiyyət qiymətləndirilməsi 100 ballıq sistemə uyğun olaraq 5 aqroistehsal qrupu üzrə aparılır:

- I qrup (100-81 bal) – yüksək keyfiyyətli torpaqlar;
- II qrup (80-61 bal) – yaxşı keyfiyyətli torpaqlar;
- III qrup (60-41 bal) – orta keyfiyyətli torpaqlar;
- IV qrup (40-21 bal) – aşağı keyfiyyətli torpaqlar;
- V qrup (20-1 bal) – şərti yararsız torpaqlar (cədvəl 1).

İşğal altında olmuş kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların 71,8%-i (489,0 min hektarı) I və II keyfiyyət qrupuna aid olan yüksək və yaxşı keyfiyyətli torpaqlardır. Müəyyən edilmişdir ki, respublikada I keyfiyyət qrupuna daxil olan torpaqların ən çoxu Yuxarı Qarabağ (16,8%) İqtisadi Rayonuna, ən az isə Abşeron İqtisadi Rayonuna (0,2%)

məxsusdur. Digər iqtisadi rayonlarda bu torpaqlar, məsələn Quba-Xaçmazda 13,4%, Lənkəranda 10,2%, gəncəqazaxda 9,0%, Şəki-Zaqatalada 7,7% təşkil edir.

Cədvəl 1

Torpaqların keyfiyyət qiymətləndirilməsi

Torpaqların keyfiyyət (ağroistehsal) qrupları	Əkin və dinc	Çoxillik əkmələr	Biçənək	Örüş-otlaqlar			Həyətəyi (kənd təsərrüfatına yararlı)	Kənd təsərrüfatına yararlığının cəmi
				Kəndəyi örüşlər	Qış otlaqları	Yay otlaqları		
I-qrup. Yüksək keyfiyyətli Torpaqlar	68,3	8,9	13,2	65,4	23,1	80,9	5,6	265,4
	31,6	16,3	70,2	42,8	18,9	76,5	52,3	39,0
	25,7	3,4	5,0	24,6	8,7	30,5	2,1	100,0
II-qrup. Yaxşı keyfiyyətli torpaqlar	76,7	37,5	3,5	39,1	46,3	15,6	4,9	223,6
	35,6	68,6	18,6	25,6	37,9	14,7	45,8	32,8
	34,3	16,8	1,6	17,5	20,7	6,9	2,2	100,0
III-qrup. Orta keyfiyyətli torpaqlar	64,5	7,5	1,8	32,7	47,4	9,3	0,2	163,4
	29,9	13,7	9,6	21,4	38,7	8,8	1,9	24,0
	39,5	4,6	1,1	20,0	29,0	5,7	0,1	100,0
IV-qrup. Aşağı keyfiyyətli Torpaqlar	6,3	0,8	0,3	14,3	5,4	--	--	27,1
	2,9	1,4	1,6	9,4	4,4	--	--	4,0
	23,2	3,0	1,1	52,8	19,9	--	--	100,0
V-qrup. Şərti yararsız torpaqlar	--	--	--	1,2	0,1	--	--	1,3
	--	--	--	0,8	0,1	--	--	0,2
	--	--	--	92,3	7,7	--	--	100,0
Cəmi	215,8	54,7	18,8	152,7	122,3	105,8	10,7	680,8
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	31,7	8,0	2,8	22,4	18,0	15,5	1,6	100,0

Mənbə : [5, s.1-4] əsasında tərtib edilmişdir

Ümumilikdə aparılan qiymətləndirilmələr zamanı işğal altında qalmış ərazilərin kənd təsərrüfatının tək-cə əkinçilik sahəsi üzrə dəyən ziyanın həcmi 44 milyard manat müəyyən edilmişdir.

Bilirik ki kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında əsas faktorlardan biridə su ehtiyatlarının olmasıdır. Azərbaycan su ehtiyatları baxımından məhdud ölkələrdəndir. Yərsüdü su ehtiyatlarının əsas hissəsini çay suları təşkil edir ki onunda illik həcmi 30.9 kub metrdir. Bu su ehtiyatlarının yalnız 33% - I respublika ərazisində formalaşır qalan 67%-lik hissə isə qonşu dövlətlərin ərazisindən daxil olan çay suları hesabına formalaşır. Eyni zamanda burada qeyd edək ki ermənistan ərazisindən ölkəmizə daxil olan çaylar həddindən artıq çirkləndiyi üçün isdifadəyə yararsızdır. Bir tərəfdə ermənistan tərəfindən işğal altındaki ərazilərdə mühüm təsərrüfat əhəmiyyətinə malik bir çox göllər və çaylar böyük antropogen təsirlərə məruz qalmışdır. Bu da ölkəmizin kənd təsərrüfatının su təminatına ciddi problemlər yaradıb və bununla yanaşı regionda ekoloji tarazlığın pozulmasına səbəb olmuşdur.

İşğalda olan ərazilərdə ümumi həcmi 674 milyon kubmetrə bərabər olan 5 su

anbarından, 7296 hidrotexniki qurğudan, 62 su nasosu və suvarma aqreqatından, 36 müasir nasos stansiyasından, 26 suvarma sistemi və 18 ədəd suvarma sistemlərinin baş qurğularından ibarət 1203 kilometrlik irriqasiya infrastrukturu və su kommunikasiya sistemi tamam dağıdılıb məhv edilmişdir. Bunun nəticəsində hətta işğal altında olan ərazilərin hüdudlarından kənardakı 5 rayonda 120 min hektardan artıq torpaq sahəsi suvarılmadığına görə demək olar ki, təsərrüfat dövriyyəsiindən çıxarılmışdır. Ümumilikdə isə 1 milyon hektardan artıq torpaq sahəsi, o cümlədən 127,7 min hektar suvarılan sahə, 34,6 min hektardan artıq üzüm və meyvə bağları yararsız hala düşdüyündən istehsal prosesinə cəlb edilməmişdir (6).

Torpaq və su ehtiyatları ilə yanaşı kənd təsərrüfatı istehsalına təsir edən əsas faktorlardan biridə aqroiqlim xüsusiyyətləridir. Məlumdur ki kiçik qafqaz dağ sistemi və ona daxil olma ərazilər özünün iqlim müxtəlifliyi ilə seçilir və düzən ərazilərin iqlimində təsir göstərir.

Kənd təsərrüfatının əsas sahələri

Yuxarı qarabaq iqtisadi rayonunun relyefi dağlıq və düzənlik ərazilərdən ibarətdir. Buraya daxil olan yeddi rayondan ən az üçü-Füzuli Ağdam Cəbrayıl rayonları taxılçılıq üçün əlverişli şəraitə malikdir. Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonuna Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan rayonları daxildir. Dağlıq relyefdə yerləşən Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayon iqtisadiyyatının əsasını kənd təsərrüfatı təşkil edir. İqtisadi rayonun əksər hissəsində maldarlıq üstünlük təşkil etmişdir. Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonunda ən böyük əraziyə sahib rayon Kəlbəcər rayondur. Kəlbəcərdə maldarlıq, tütünçülük, qoyunçuluq və arıçılıq əsas yer tuturdu, yun, ət, süd, bal istehsal edilirdi [2]. Kəlbəcər-laçın iqtisadi rayonunun ikinci böyük rayonu olan Laçın rayonunda heyvandarlıq, meyvəçilik və taxılçılıq inkişaf etmişdir. Qubadlı rayonu Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonunun tərkibinə daxildir, dağlıq və dağətəyi ərazidə yerləşir. Rayonun kənd təsərrüfatında taxılçılıq, tütünçülük, heyvandarlıq baramaçılıq və üzümçülük əsas yer tuturdu. Zəngilan rayonu da Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonuna daxildir, relyefi orta və alçaq dağlıq ərazidən ibarətdir. Burada işğala qədər tütün taxıl və bostan məhsulları istehsal edilirdi, həmçinin heyvandarlıqla da məşğul olunurdu.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin 1980-ci il statistikasına nəzərə alınmaqla onların potensialı və inkişaf perspektivləri üzrə bir sıra proqnozlar verilmişdir (cədvəl 2).

Cədvəl 2

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin potensialı və inkişaf perspektivləri üzrə proqnozlar

	Taxıl	Pambıq	Tütün	Kartof, tərəvəz, bostan	Yem bitkiləri	Meyvə və giləmeyvə	Üzüm	Cəmi sahə
Qarabağ	48,500	-	-	2,100	400	1,700	2,300	55,000
Ağdam*	28,862	4,601	-	9,816	16,909	2,565	500	63,253
Cəbrayıl	10,400	-	-	300	7,300	800	1,200	20,000
Füzuli*	50,465	1,300	-	1,769	12,579	2,679	761	69,553
Kəlbəcər	900	-	200	200	-	500	-	1,800
Qubadlı	6,300	-	400	400	1,000	2,500	400	11,000
Laçın	2,300	-	-	200	1,000	500	-	4,000
Zəngilan	1,900	-	300	300	2,500	2,200	1,000	8,200
Cəmi sahə	149,627	5,901	900	15,085	41,688	13,443	6,161	232,805
<i>Ölkə üzrə cəmi sahəyə nisbəti, %</i>	<i>12.8</i>	<i>5.8</i>	<i>22.5</i>	<i>9.6</i>	<i>10.6</i>	<i>6.0</i>	<i>27.9</i>	<i>11.1</i>

Mənbə: Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzi

Problemin təhlili bərpa

Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərində kənd təsərrüfatının bərpası və inkişafı istiqamətlərinin müəyyən olunması özündə bir neçə məsələnin nəzərə alınmasını tələb edir. Belə ki bu ərazilərə dəyən zırr yalnız mühairə nəticəsində deyil eyni zamanda işğal dövründə bu ərazilərin kənd təsərrüfatı üçün qeyri düzgün şəkildə isdifadəsi düzgün suvarmama nəticəsində torpaqların deqradasiyası müşahidə olunmuşdur. Ümumilikdə postkonflikt ərazilərdə kənd təsərrüfatının bərpası ilə əlaqədar regional ümumi ehdiyacları nəzərə almaqla dünya təcrübəsinə əsaslanan bərpa isdiquamətlərini bir sıra amillər üzrə qruplaşdırmaq mümkündür; torpaq və su ediyatlarından düzgün isdifaədə planının hazırlanması bərpa tədbirlərinin görülməsi və torpaq islahatlarının aparılması onlara nəzarət; aqrotexniki xidmət toxum gübrə təchizatı bazasının yaradılması; aqro-emal müəssisələrinin yaradılması; heyvandarlıq fermalarının qurulması; məhsulların tədarükü və ticarəti üzrə logistika infrastrukturunun yaradılması; kənd təsərrüfatı mütəxəssislərinin hazırlanması; informasiya-məsləhət xidmətinin təşkili; dövlət dəstəyi mexanizminin yaradılması.

Hazırda bu ərazilərin ümmumilikdə bərpası üçün mühüm investisiya ayırmaları və tədbirlər planları həyat keçirilməkdədir. son iki il ərzində həyat keçirilən tədbirlər innovasiyalrın tətbiqi yerli infrastrukturun qurulması ağıllı kənd layihələrinin tətbiqi ilə yeni yaşayış sahələrinin salınması bərpa işlərinin sürətli və düzgün qurulmasının nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər.

Nəticə

Qeyd olunan təbii ehdiyatlari və imkanları nəzərə alaraq deyə bilərik ki işğaldan azad olunmuş ərazilərdə kənd təsərrüfatının bərpası ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi məsələsinə müsbət təsir gösdərəcəkdir.

Eyni zamanda bu ərazilərə qaytarılan məcburi köçkünlərin məslkunlaşmasını və ərzaq məhsulları ilə təmin olunması məqsədilə aqrar sektorun inkişafı məsələsi əhəmiyyət daşıyır. qeyd edilən proseslərin həyata keçirilməsi və davamlı inkişafı üçün tədarük zəncirləri qurulmalı və infrastruktur formalaşdırılmalıdır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Aliyev R.A. (1954). Saltwort semi-deserts of Azerbaijan and their feed value. Academy of Sciences Azerbaijan SSR., Baku, 130 p. (in Russian).
2. Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində məsələlərin mərkəzləşdirilmiş qaydada həlli ilə bağlı Əlaqələndirmə Qərargahının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 24 noyabr tarixli Sərəncamı.
3. Asgarov A.M. (2011). The concept of Azerbaijan flora. Institute of Genetic Resources of the National Academy of Sciences Azerbaijan, Baku, 202 p. (in Azerbaijani).
4. Czerepanov S.K. (1995). Vascular plants of Russia and adjacent states (the former USSR). Russian ed. Peace and Family, S-t P, 992 p. (in Russian).
5. Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yaralı torpaq sahələrinin təbii-təsərrüfat yerləri üzrə bölgüsünə dair məlumat. Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi, Bakı, 2020, 4 s
6. Grossheim A.A. (1936). Analysis of the Caucasus Flora. Azerbaijan branch of the Academy of Sciences USSR, Baku, V. 1, 257 p. (in Russian).
7. Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yaralı torpaq sahələrinin təbii-təsərrüfat yerləri üzrə bölgüsünə dair məlumat. Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi, Bakı, 2019, 4 s
8. Huseynova A.D., Efendiyeva Sh.M. (2020). The appearance of the sinusia and the tier in the phytocoenosis of desert-saltwort vegetation of the Kur-Araz Lowland (Azerbaijan). Advances in Biology & Earth Sciences, vol. 5 (1), 19-31(in Russian).

9. Mamedova A.D. (1994). Cenopopulations of (*Salsola dendroides* Pall. And *Salsola nodulosa* (Moq.) Iljin) in desert phytocoenosis of Gobustan. Ph.D. Thesis, Baku, 24 p. (in Russian).
10. Melikov R.K., Huseynova A.D. (2004). Typology of the Kur-Araz lowland wilderness. Proceedings of the Institute of Botany NASA, Baku, 35, 279-282. (in Azerbaijani).
11. National Atlas of the Azerbaijan Republic. (2014). State Land and Mapping Committee, 443 p. (in Azerbaijani).
12. Prilipko L.I. (1970). Vegetation cover of Azerbaijan. Elm, Baku, 170 p. (in Russian).
13. Məmmədov Q.Ş. Torpaqşünaslıq və torpaq coğrafiyasının əsasları. Bakı: “Elm”, 2007, 664 s.
14. <https://haqqin.az/news/191956>
15. <https://1news.az/mobile/news/na-okkupirovannyh-territoriyah-azerbaydzhana-vyrubaetsyakrasnyy-dub>
16. <https://ru.oxu.az/society/433761>

Аловсат Агаев

Научный руководитель: проф. **Ядулла Гасанли**

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА НА ОСВОБОЖДЕННЫХ ОТ ОККУПАЦИИ ТЕРРИТОРИЯХ

РЕЗЮМЕ

Обеспечение восстановления и развития сельского хозяйства на наших территориях, освобожденных от оккупации, является одной из основных задач, стоящих перед нами в настоящий момент. В статье описывается ущерб, нанесенный экологической среде и особенно сельскому хозяйству на оккупированных территориях Азербайджана в результате военных действий Армении. Агрессии, и прогнозируются направления восстановления на основе мирового опыта и ожидаемых производственных показателей в направлении ее восстановления. При этом определены показатели пригодности и качества почвенных условий для развития сельского хозяйства, а также характеристики климата факторы, разнообразие флоры и фауны. При этом было упомянуто о реализованных мерах и выделенных инвестициях в целях обеспечения развития в этих сферах.

Цель: определение мероприятий, реализуемых в направлении оценки и восстановления сельскохозяйственного потенциала территорий, освобожденных от оккупации.

Методология: В работе использован экономико-статистический и аналитический метод.

Результат исследования: оценены природные ресурсы высвобождаемых территорий, определены перспективы развития, определена работа, проделанная в направлении восстановления сельского хозяйства на этих территориях и влияние на продовольственную безопасность страны.

Ключевые слова: освобожденные от оккупации земли, восстановление сельского хозяйства, инвестиции, земли

Alovsat Agayev

Scientific supervisor: Dr. Professor **Yadulla Hasanli**

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN THE TERRITORIES LIBERATED FROM OCCUPATION

SUMMARY

Ensuring the restoration and development of agriculture in our territories freed from occupation is one of the main tasks facing us at the moment. The article describes the damage

caused to the ecological environment and especially agriculture in the occupied territories of Azerbaijan as a result of Armenian military aggression, and the directions of restoration based on world experience and expected production indicators are predicted in the direction of its restoration. At the same time, the suitability and quality indicators of soil conditions for the development of agriculture were determined, and the characteristics of climate factors, flora and fauna diversity were investigated. At the same time, it was mentioned about the measures implemented and allocated investments in order to ensure development in these areas.

Purpose: determination of the measures implemented in the direction of evaluation and restoration of the agricultural potential of the territories freed from occupation.

Methodology: the economic-statistical and analysis method was used in the research work

The result of the research: the natural resources of the freed areas were assessed, the development prospects were determined, the work done in the direction of the restoration of agriculture in these areas and the impact on the country's food security were determined.

Key words: *freed lands from occupation, restoration of agriculture, investment, land*